

SVERIGE

LOKAL FACKLIG VERKSAMHET OCH STUDIET AV DEN SVENSKA FACKFÖRENINGSRÖRELSEN

Av Lars Ekstrand

Den svenska fackföreningsrörelsens historia är berättelsen om en fortskridande centralisering och utveckling mot större enheter.

Vad gäller villkoren för den fackliga verksamheten har dessa gått i riktning mot en lagreglering, med *medbestämmandelagen (MBL)* 1977 som kronan på verket.

Mot dessa tendenser svarar en inriktning på forskningen och studierna av den svenska fackföreningsrörelsen mot att fram till idag ägna den lokala fackliga verksamheten förhållandevis liten uppmärksamhet. I denna artikel ska jag uppehålla mig något vid dessa teman.

En hårt centraliserad rörelse, en fackförbunds rörelse

Sunesson (1974) skriver i sin avhandling *Politik och organisation*, att de enheter som bygger upp Landsorganisationen i Sverige och därmed arbetarklassens fackliga rörelse är förbunden.

Hadenius (1976) hävdar i sin studie av den fackliga organisationsutvecklingen inom LO, att avdelningarna i så gott som allt väsentligt måste följa de direktiv som respektive förbundsledning utfärdar.

Det fackliga organisations- och uppbyggnadsarbetet kom från början att i stor utsträckning initieras och ledas uppifrån förbundsnyvån. De lokala föreningarna fick en svag ställning gentemot riksorganisationerna.

I sin studie av Kommunalarbetareförbundet slår Lindblad (1960) fast, att förhållandet mellan ett fackförbund och dess avdelningar inte får uppfattas så, att avdelningarna är de grundläggande enheterna som slutit sig samman och bildat förbundet. I stället bör förbundet betraktas som en enhetlig organisation som finner det lämpligt att verka lokalt genom underorganisationer åt vilka vissa bestämda uppgifter överlättes.

Förbundsprincipens seger kom till uttryck i stadgarna för LO, när den bildades 1898. Enligt dessa stadgar skulle LO huvudsakligen bygga på förbunden, och endast de fackföreningar som inte hade något förbund att ansluta sig till eller vilkas förbund inte tillhörde LO kunde vinna inträde genom lokala samorganisationers förmedling.

Fackföreningsrörelsen borde således, menar flera författare, snarare kallas en fackförbunds rörelse, med förbunden som den sammanhållande kraften. De lokala organisationerna kallas signifikativt avdelningar och utgör en slags decentraliserade förvaltningsenheter som tillämpar och övervakar efterlevnaden av avtal och lagstiftning rörande arbetslivet. (Westerstahl 1946, Bengtsson 1971, Eriksson odaterad)

Utmärkande för den tidigare fackföreningsforskningen är att den förlagts till den överordnade nivån, dvs förbunds- och LO-nivå.

Mot en starkt centraliserad fackföreningsrörelse, med LO:s sekretariat och representantskap i toppen, därunder förbunden och som underorganisationer avdelningar, sektioner och klubbar, svarar en »centraliserad« forskning. (Westerståhl 1946, Björklund 1965, Lewin 1977, Elvander 1966)

Facklig och politisk ideologi

Verksamhetens organisatoriska utformning reflekterar den ideologi som varit dominerande. Att betona den lokala kampen har inte varit svensk fackföreningsrörelses och socialdemokratis politik. Banden mellan LO och det socialdemokratiska partiet (SAP) knöts tidigt.

På LO:s första kongress 1898 slöts ett beslut om, att medlemmarna skulle kollektivanslutas till det socialdemokratiska partiet som bildats redan 1889.

Den reformistiska ideologin, med siktet mot parlamentet och den fredliga övergången till socialismen, har kopplats samman med en »samhällsansvarets« politik från LO:s sida. Att förlägga tyngdpunkten till den lokala nivån, att betona eller anvisa en lokal facklig kamp blir otänkbart inom en sådan här ideologi. Avskaffandet av avtalsomröstningar i praktiken, införandet av den solidariska lönepolitiken och samordnade avtalsförhandlingar samt ivrandet för en lagreglerad arbetsmarknad förminskar utrymmet för lokal facklig kamp. (Jmf Olsson 1977, eller Nordblom 1979)

Korpi (1978) betecknar den här ideologin i *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen* en klasskonfliktstrategi grundad på ekonomisk tillväxt. Båda parterna på arbetsmarknaden vinner på att öka produktionen även om konflikten om dess fördelning står kvar. Däremot lämnas produktionsförhållandena i obbat bo.

I enlighet med en sådan samarbetspolitik över klassgränserna blir man inte benägen att släppa till alltför stort handlingsutrymme och initiativ underifrån. I stället centraliserar man. All formell makt förläggs till överordnade centrala organ. (Se Höglund 1977 och 1979)

Som Olsson (1980) tankeväckande säger i en artikel: »När LO går ut ur 70-talet så är organisationen den sannolikt mest genombyråkratiserade, centraliserade och lagreglerade fackföreningsrörelsen i västvärlden. Runt Norra Bantorget bygger man nya palats som ska rymma nya byråkrater. LO bygger sig fast, både fysiskt och ideologiskt, i en hierarki där gränserna inte fastställs i första hand av medlemmarnas behov, utan av utvecklingen i andra centrala maktcentra.«

Översiktsbilder av den svenska fackföreningsrörelsen: historiskt och dess funktionsätt

Från olika ideologiska, politiska och teoretiska perspektiv har det skrivits arbeten som tecknat översiktsbilder, antingen av hela rörelsen eller enskilda förbund, både av rörelsens historia och dess funktionssätt.

Socialdemokratiska ideologer som Hansson (1923), Karlbom (1941, 1955 och 1969), Lindbom (1938), Lindgren (1938), Lindgren m.fl. (1948), Casparsson (1947 a, 1947 b, 1966 a), Uhlén (1949) har givit sin, socialdemokratiskt färgade och segrarens, version av historien.

En alternativ, mer kritisk historieskrivning, har lämnats av Andersson (1974), Hultén (1971), Wallentin (1979), Bäckström (1971 a och 1971 b), Fredelius (1977), Bratt (1974), Kristensson m.fl. (1979).

Mot den socialdemokratiska, ofta förhålligande versionen och drivandet av uppfattningen om klasskampen som ett avslutat kapitel, har ställts en historieskrivning som ibland inte undgått att hamna i moralism, subjektivism och konspirationsteoriska funderingar. Utvecklingen har stundtals förklarats i termer av ledarnas svek. (Se ovan.)

Från olika teoretiska utgångspunkter har Sunesson (1974), Olsson (1975), Hadenius (1976) samt Korpi (1978) gripit sig an med uppgiften att beskriva och analysera den svenska fackföreningsrörelsen.

Nämnas måste också en mer »rent« deskriptiv forskning, typ Arvidsson (1972), Flink (1978), Gynnå-Mannheimer (1972), Eklund (1974) samt Back (1961).

Hur det hela började

Att framväxten av fackföreningar i Sverige ägnats ganska stort utrymme i den ovan nämnda litteraturen är inget konstigt. Lindhagen-Nilsson (1970) säger i sin omtalade debattbok *Hotet mot arbetarrörelsen*, att utan fackföreningar kunde man inte tala om någon arbetarklass.

Arbetarklassen uppstår, menar samma författare, i och med att landets arbetare börjar organisera sig i en fackföreningsrörelse. De oorganiserade arbetarna i den tidiga industrialismen utgjorde ingen arbetarklass i ordets politiska mening. De saknade de gemensamma intressen och mål som kunde förena dem till en samhällskraft. De upplevde sig som medlemmar i en arbetarklass först när de genom organisationen manifesterade allas gemensamma intressen. Först organisationen kunde ur upplevelsen av klassgemenskap påverka samhället.

Med fackföreningarnas framväxt bröt en ny tid fram. Motståndsrörelsen hade formats. De mönster framväxten tog sig lokalt är naturligtvis av intresse för forskningen.

Framväxten av fackföreningar på olika håll i landet beskrivs på flera håll i litteraturen. Typografiska föreningen i Stockholm, bildad 1846, som ibland kallas Sveriges första fackförening, skildras i Bäckström (1971 a).

Typografiska föreningen var dock mer en förening för nöje och bildning än en verklig kamporganisation.

En tidig socialistiskt inriktad facklig kamporganisation var den i Lund år 1875 bildade handskmakareföreningen. (Se Uhlén 1949)

Arbetarklassen kämpade under framväxten av fackföreningar från 1880-talet och framåt främst för föreningsrätten, rätten att få organisera sig och teckna kollektivavtal. Ofta var striderna för föreningsrätten hätska

och bittra. Arbetsgivarna gjorde hårt motstånd. De visste att kollektivavtalens införande var till nackdel för dem på kort sikt.

Rätten att teckna kollektivavtal innebar en inbrytning från arbetarnas sida.

Ett välkänt exempel på en sådan oförsonlig strid i svensk fackföreningsrörelses historia är arbetarnas kamp i Mackmyra. 1906 tog arbetarna där strid för sin föreningsrätt. Av denna konflikt kom den s.k. decemberkompromissen ut. Arbetarna tillerkändes rätten till organisering mot att arbetsgivarna erkändes rätten att även i fortsättningen leda och fördela arbetet, den berömda paragraf 32. (Se Casparsson 1947 a)

Den stora föreningsrättsstriden bland arbetarna vid Forshaga sulfidfabrik skildras i Karlbom (1941). Sågverksarbetarnas organiseringssträvanden i Sundsvallstrakten skildras i Olsson (1958).

Mot en strängt professionaliserad facklig verksamhet idag svarade administrativ amatörism och frivilligarbete under uppbyggnadsskedet. Hur lokalavdelningarna administrerades i det vardagliga slitet skildras i Hansson (1923), Karlbom (1969), samt Andersson (1972). Här framställs en enkel organisationsuppbyggnad, med oavlönade funktionärer.

I början bildades fackföreningar inom ett antal yrken utan organisatorisk anknytning föreningarna emellan. De första ansatserna att föra samman de olika föreningarna i större enheter skedde lokalt genom bildandet av fackliga centralkommittéer. Den första bildades i Stockholm 1883. Den fungerade inte som någon exekutiv, snarare som ett opinionsorgan. Den skulle fungera utredande, opinionsbildande och konsultativt. Den ägde ingen övergripande ställning gentemot de lokala grundorganisationerna. (Se Lindbom 1938)

Valet kom att stå mellan fackliga centralorganisationer och landsomfattande förbund i alla yrken. Det första landsomfattande förbundet i Sverige var Typografförbundet, konstituerat 1886. (Casparsson 1947 a)

Från 1920-talet och fram till efterkrigstiden

Bildandeperioden »upphör« ungefär vid 1920. (Se Ekstrand 1979) Då hade LO börjat återhämta sig efter den stora fanflykten som blev följden av 1909 årsorstrejck. Sveriges Arbetares Centralorganisation (SAC), dvs syndikalisterna, hade bildats 1910 som en reaktion på utgången av orstrejcken. (Se Persson 1975). 1917 års revolutionära vågor hade börjat ebba ut.

Vad som grovt kännetecknade utvecklingen fram till efterkrigstiden var inte minst statens ökade intervention på arbetsmarknaden. 1928 inrättades arbetsdomstolen för att bevaka att fredspikten under avtalsperioderna hölls. Under 1930-talet och fram till och med LO:s kongress 1941 skedde en fortlöpande institutionalisering av samarbetet på arbetsmarknaden och ökad makt förlades till de centrala organen. Saltsjöbadsavtalet, om ordnade förhandlingsformer mellan LO och Svenska Arbetsgivareföreningen, träffades 1938. LO-kongressen 1941 stärkte de överordnade organens makt gentemot de lokala.

Det rör sig om en händelseutveckling på central nivå, med lite forskat om konsekvenserna för den lokala fackliga verksamheten. (Sunesson 1974, Casparsson 1966 b, Höglund 1977, 1978 och 1979, samt Eklund 1974 skilddrar denna händelseutveckling.)

Efterkrigstidens svenska fackföreningsrörelse

Utvecklingen efter krigsslutet 1945 präglades av högkonjunktur i Sverige och av slutandet av samarbetsavtal mellan LO och SAF.

Man var eniga om att få den svenska kapitalismen att fungera på bästa sätt från LO:s håll. 1951 skrev LO i sitt program *Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen*:

»Fackföreningsrörelsen ser ... som en av sina viktigaste uppgifter att understödja och främja en utveckling som leder till höjd effektivitet i näringslivet« (efter Hultén 1971, s. 189).

Fackföreningsrörelsen blev intressant i en våldsam strukturrationalisering och framgångsrik kapitalism. 1950- och 1960-talen var en gyllene tidsålder för den svenska klassamarbetsmodellen. Tillväxt i ekonomin skulle lösa alla problem.

Samtidigt växte storavdelningarna fram. Avdelningar slogs samman, fick ett större medlemsantal och kom att täcka ett stort geografiskt område. Avdelningsmötet avskaffades och representantskap infördes. (Hadenius 1976, Karlbom 1969, Lindblad 1960, Carlsson 1969; om storavdelningsbildandet i två förbund: se Handelsanställdas Förbunds rapport *Organisationsformer och effektivitet* från 1962, samt Transportarbetareförbundets historik *Svenska Transportarbetareförbundet. Historik 1958-1972* från 1976).

Om konsekvenserna för den lokala fackliga verksamheten och medlemsaktiviteten och -uppslutningen finns lite forskat. Lewin (1977) mätte i sin studie inställningen bland medlemmarna till storavdelningarna. Hela 73 procent menade att medlemmarnas inflytande minskat genom den nya organisationen.

Ekstrand (1979) går ner på lokal organisationsnivå och speglar reaktioner, delvis med hjälp av egna studier i fem avdelningar.

Den »svenska modellen« får sig en törn

Uttrycket den »svenska modellen« användes ofta under efterkrigstiden. Sverige togs som ett föredöme i frågan om samarbete, en fredlig arbetsmarknad och ett samhälle på väg mot jämlikhet och social rättvisa. Vad som återstod att rätta till var skönhetsfel och individuella arbetares missanpassning.

I slutet av 1960-talet förekom en omfattande socioteknisk forskning om hur anställdas trivsel på arbetsplatsen kunde relateras till teknik, information och samarbete. Det handlade om en forskning med stark dragning åt det arbetsgivarevänliga hållet. I denna forskning var det lokala facket

inte huvudobjektet i studierna, som ändå ofta företogs på »lokal« nivå, dvs företagsnivå. (Se t.ex. Dahlström 1969, Dahlström m.fl. 1970, Ohlström 1970)

1969 fick den svenska, beryktade modellen sig en ordentlig törn. LKAB-strejken utbröt. Den kom att följas av en rad »vilda« strejker. Strejkerna pekade på bestående klassmotsättningar och djupa klyftor i det svenska samhället. Välfärdsslöjan revs av och en brutal verklighet blottades. (Therborn red. 1970, Thunberg red. 1970, Korpi 1970, Olofsson 1979).

Allt stod inte så väl till, som man velat framskina. En följd av strejkerna blev att det företagsdemokratiska arbetet intensifierades. Det gällde att ta varning och samtidigt förebygga konflikter. Försöksverksamhet med olika former för inflytande på arbetsplatsen utformades. (Dahlström m.fl. 1971, Karlsson 1971, Kronlund m.fl. 1973; om den statliga företagsdemokrati-delegationens arbete: se Björkman 1978)

Som en sentida efterföljare till denna försöksverksamhet, som gav nästan inga resultat, kom *medbestämmandelagen* 1977. (Edlund-Gustafsson 1977, Fredriksson 1977, Alarik m.fl. 1980). Den omfattar allmänt allt som räknas till »förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare«. Det blev också startpunkten för en omfattande forskning om och kring medbestämmandets effekter (se Näsmans, 1979, sammanställning), samt uppbyggnaden av forskningscentra som Arbetslivscentrum i Stockholm.

Intensivare studier av lokal facklig verksamhet

De studier som haft en mer explicit uttalad fokusering mot lokal facklig nivå har antingen varit tidsbegränsade historiskt eller behandlat demokratiaspekten oftast.

Björklund (1976) studerar sågverksarbetares fackliga strävanden i Västernorrland fram till 1914. Björklund intresserar sig framförallt för avtalslutandets problematik. Oscarsson (1963) studerar Metallindustriarbetareförbundets avdelning 170 i Uddevalla under tidsperioden 1959-61. Han mäter den fackliga aktiviteten på underorganisationsnivå. Börjeson (1971) studerar Metallindustriarbetareförbundets avdelning 20 i Västerås fram till 1910. Han intresserar sig för varför man anslöt sig som enskild arbetare till fackföreningen, vilka motiv man hade, varför man lämnade fackföreningen, hur ålder, civilstånd och lön inverkade.

Dessa studier lider av en påtaglig teorilöshet.

Eriksson (odaterad) studerar tre avdelningar som organiserar gruvarbetare och demokratiproessen inom dessa.

Ekstrand (1978 och 1979) utgör ett första försök att arbeta med ett bredare angreppssätt, inte enbart det demokratiteoretiska, samt med ett längre historiskt perspektiv. Med utgångspunkt i marxistisk teoribildning studerar Ekstrand (1979) hur den fackliga verksamheten historiskt har förändrats i fem olika avdelningar.

I en kommande avhandling redovisar Törnkvist (1979) intensivstudier av sju lokalavdelningar med utgångspunkt i en marxistisk referensram.

Idag: mot en fackföreningsrelaterad forskning

I sin studie av svensk arbetslivsforskning under efterkrigstiden hävdar Björkman (1978) att fackets roll i de tidigare studierna närmast var bisittarens eller betraktarens. Forskningens arbetsgivarerelatering har varit mycket markerad.

Dagens läge kännetecknas dock, enligt Björkman, av att samarbete mellan fackföreningsrörelsen och forskarna håller på att bli kutym:

»Flertalet ledande arbetssociologer vill samarbeta med facket, i många fall enbart med facket. Det fackliga inflytandet är stort över den forskning som arbetssociologer bedriver« (1978, s. 31).

Krisen i den svenska kapitalistiska ekonomin har påskyndat och underlättat detta samarbete. Slutet av 1970-talet kännetecknas av aktivistiska projekt. I nära samarbete med det lokala facket försöker forskare bygga upp dess resurser och kompetens.

Nämnas kan *Fack i företagskris* (1977 och 1978) som följer varvsnedläggningarna i Göteborg, *DEMOS-projektet* (Carlsson m.fl. 1977) som handlar om demokratisk styrning och planering och fackets roll, Ehn-Sandbergs (1979) *Företagsstyrning och löntagarmakt*, som bl. a. tar upp lokala fack och datoranvändning i företagen, samt Maunsbach-Mårtenssons (1976) redogörelse för händelserna i Vikmanshyttan och nedläggningen av stålverket där.

Alternativ produktion-rörelsen följs också av olika författare. (Se Cooley m.fl. 1978)

Avslutning

Den fackliga verksamhetens karaktär har förändrats. Från kampen för föreningsrätten och rätten att teckna kollektivavtal som påbörjades på 1880-talet till dagens situation där en *medbestämmandelag* reglerar förhållandet mellan arbetsmarknadens parter.

Lagar som *MBL*, samt det ekonomiska systemets djupnande kris, lägger en ökad fokusering vid den lokala fackliga nivån. Detta medför att forskningen söker sig ditåt. Den historiska och bredare anlagda forskningen om lokal facklig verksamhet är dock ännu undantag snarare än regel. Vi saknar en sådan tradition i Sverige.

En aspekt-forskningen, nu materialiserad i utvärderingar av *medbestämmandelagens* effekter, reproduceras samtidigt som en ny tendens börjar etablera sig – att forskare och lokala fackföreningar närmar sig varandra och samarbetar.

Denna fackföreningsrelaterade forskning är förvisso inte helt problemfri.

Litteratur:

B. Alarik m.fl. (1980): *Tre år med MBL*. Stockholm.

B. Andersson (1972): *Fackliga förtroendemän i avdelningar och klubbar*. Stockholm.

- H. Arvidsson (1972): *Revolutionen i Sverige*. Kristianstad.
- P.-E. Back (1961): *En klass i uppbrott*. Malmö.
- S. F. Bengtsson (1971): *Vi eller dom*. Karlskrona.
- B. Björklund (1965): *Svenska Typografiförbundet*. Oskarshamn.
- J. Björklund (1976): *Strejk-Förhandling-Avtal*. Umeå.
- T. Björkman (1978): *Den arbetssociologiska traditionen i Sverige 1952-1977*. Sociologiska institutionen. Uppsala Universitet.
- P. Bratt (1974): *Steg för steg*. Stockholm.
- K. Bäckström (1971 a): *Arbetarrörelsen i Sverige 1*. Stockholm.
- K. Bäckström (1971 b): *Arbetarrörelsen i Sverige 2*. Stockholm.
- T. Börjeson (1971): *Metall 20 - fackföreningen och människan*. Västerås.
- B. Carlsson (1969): *LO och fackförbunden*. Stockholm.
- J. Carlsson m.fl. (1977): *DEMOS-projektet*. Stockholm. Forskningsrapport nr. 7.
- R. Casparsson (1947 a): *LO under fem årtionden I*. Stockholm.
- R. Casparsson (1947 b): *LO under fem årtionden II*. Stockholm.
- R. Casparsson (1966 a): *LO. Bakgrund. Utveckling. Verksamhet*. Halmstad.
- R. Casparsson (1966 b): *Saltsjöbadsavtalet*. Karlskrona.
- M. Cooley m.fl. (1978): *Alternativ produktion*. Lund.
- E. Dahlström (1969): *Fördjupad företagsdemokrati*. Lund.
- E. Dahlström m.fl. (1970): *Teknisk förändring och arbetsanpassning*. Stockholm.
- E. Dahlström m.fl. (1971): *LKAB och demokratin*. Halmstad.
- S. Edlund-S. Gustafsson (1977): *Medbestämmanderätten*. Borås.
- P. Ehn - Å. Sandberg (1979): *Företagsstyrning och löntagarmakt*. Stockholm.
- P. Eklund (1974): *Rätten i klasskampen*. Stockholm.
- L. Ekstrand (1978): *Femöringen och människan*. Sociologiska institutionen. Uppsala universitet.
- L. Ekstrand (1979): *Från konsul Göransson till MBL. Om lokal facklig kamp i Sverige*. Uppsala.
- N. Elvander (1966): *Intresseorganisationerna i dagens Sverige*. Lund.
- K. Eriksson (odaterad): *Facklig demokrati*. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Fack i företagskris*. Göteborg. Forskningsrapport nr. 1 (1977), Forskningsrapport nr. 12 (1978).
- I. Flink (1978): *Strejkbryteriet och arbetets frihet*. Motala.
- C. Fredelius (1977): *Det socialdemokratiska försöket*. Göteborg.
- B. Fredriksson (1977): *Arbetsmarknadens lagar och avtal*. Lund.
- C. Gynnå - E. Mannheimer (1972): *En studie av den svenska arbetarklassens uppkomst*. Lund.
- A. Hadenius (1976): *Facklig organisationsutveckling*. Stockholm.
- S. Hansson (1923): *Den svenska fackföreningsrörelsen*. Stockholm.
- G. Hultén (1971): *Arbetsrätt och klassherravälde*. Halmstad.
- S. Höglund (1977): *Demokrati i en stor facklig organisation*. Umeå.
- S. Höglund (1978): *Storföretagen, Svenska Arbetsgivareföreningen och beslutsordningen i arbetarnas fackliga organisationer*. Umeå.
- S. Höglund (1979): *Centralisering och reduktion av medlemsinflytandet i en stor facklig organisation*. Umeå.
- T. Karlbohm (1941): *Svenska Grov- och fabriksarbetareförbundets historia. Band I 1891-1909*. Stockholm.
- T. Karlbohm (1955): *Den svenska fackföreningsrörelsen*. Stockholm.
- T. Karlbohm (1969): *Arbetarnas fackföreningar*. Helsingfors.
- L.-E. Karlsson (1971): *Demokrati på arbetsplatsen*. Falköping.
- W. Korpi (1970): *Varför strejkar arbetarna?* Stockholm.
- W. Korpi (1978): *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*. Stockholm.
- K. Kristensson m.fl. (1979): *Från mörkret stiga vi mot ljuset*. Göteborg.
- J. Kronlund m.fl. (1973): *Demokrati utan makt*. Lund.
- L. Lewin (1977): *Hur styrs facket?* Stockholm.

- I. Lindblad (1960): *Svenska Kommunalarbetareförbundet 1910-1960*. Stockholm.
- T. Lindbom (1938): *Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872-1900*. Stockholm.
- J. Lindgren (1938): *Svenska Metallindustriarbetare förbundets historia I*. Stockholm.
- J. Lindgren m.fl. (1948): *Svenska Metallindustriarbetareförbundets historia II*. Stockholm.
- J. Lindhagen-M. Nilsson (1970): *Hotet mot arbetarrörelsen*. Jönköping.
- T. Maunsbach - B. Mårtensson (1976): *Stora Kopparberg, Söderfors och Vikmanshyttan*. Stockholm.
- C. Nordblom (1979): *Den långa striden*. Boden.
- E. Näsman (1979): *Lägesbeskrivning ...* Stockholm. Arbetslivscentrum.
- B. Ohlström (1970): *Kockumsrapporten*. Falköping.
- G. Olofsson (1979): *Arbetsmarknad och strejker i Sverige. En kommenterad litteraturlista. Arbog for arbejderbevægelsens historie 1979*.
- R. Olsson (1958): *Fackligt arbete i Nyhamn 1898-1958*. Sundsvall.
- S.-E. Olsson (1975): *Hamnarbetarna och Transportarbetareförbundet 1897-1972. Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia 1975: 7-8*.
- Å. Olsson (1977): *Anpassning eller förnyelse*. Helsingborg.
- Å. Olsson (1980): *LO under 80-talet - Den stora utmaningen. Socialistiskt Forum 1980: 1. Organisationsformer och effektivitet (1962)*. Malmö.
- V. Oscarsson (1963): *En metallfackförening och dess underorganisationer. Statsvetenskaplig Tidskrift 1963:5*.
- L.-K. Persson (1975): *Syndikalismen i Sverige 1903-1922*. Kungälv.
- S. Sunesson (1974): *Politik och organisation*. Kristianstad.
- Svenska Transportarbetareförbundet. Historik 1958-1972 (1976)*. Katrineholm.
- G. Therborn red. (1970): *LKAB-strejken*. Sala.
- A. Thunberg red. (1970): *Strejken*. Uddevalla.
- T. Törnkvist (1979): *Klassen, arbetarrörelsen och det fackliga medvetandet*. Sociologiska institutionen. Uppsala universitet.
- A. Uhlén (1949): *Facklig kamp i Malmö under sju decennier*. Malmö.
- J. Westerståhl (1946): *Svensk fackföreningsrörelse*. Stockholm.